

Nr 25.

Ankom till riksdagens kansli den 2 februari 1945 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde.

(2:a avd.)

Driftbudgeten.

Elfte huvudtiteln.

1:o) **Odling av gummiförande växter.** I propositionen nr 2 har Kungl. Maj:t (bilaga 10, punkt 1, s. 77—83 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 4 januari 1945) föreslagit riksdagen att till Odling av gummiförande växter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av 107 500 kronor.

Med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition den 7 maj 1943, nr 258, framlagda förslag anvisade riksdagen för budgetåret 1943/44 ett reservationsanslag av 70 000 kronor till försöksodling av den gummiförande maskrosväxten *Taraxacum koksagys*. Odlingarna avsågos skola anförtros därav intresserade enskilda odlare, som förklarade sig villiga att med Svenska spannmålsaktiebolaget sluta kontrakt härom. För att stimulera till odling av här avsett slag förutsattes odlarna skola erhålla bestämda priser för levererat frö till blivande utsäde och för levererad rot, varur gummi utvanns. Vidare skulle odlarna garanteras viss ersättning för det fall, att beräknad rotskörd icke uppnåddes, dock endast under förutsättning att odlingen skett med iakttagande av för densamma givna anvisningar.

Flertalet av de odlingar, som i anledning härav kommo till stånd under sommarhalvåret 1943, misslyckades mer eller mindre. Till det dåliga skörderesultatet bidrogo bland annat dels den osedvanligt torra våren och försommaren — koksagysfröet fordrar nämligen särskilt goda fuktighetsförhållanden för ett gynnsamt gröningsförlopp — dels att odlingarna icke alltid kunnat förläggas till tillräckligt ogräsfria skiften, dels ock att fröet haft svag växtkraft.

Odlingsförsöken förnyades emellertid sommaren 1944. I skrivelse den 23 augusti 1944 redogjorde industrikommissionen för denna odlingsverksamhet. Av redogörelsen framgår, att de odlingar, som skett med frösådd, omfattat sammanlagt omkring 10 hektar och bedrivits dels i skogsbygder över större delen av Sverige, dels i betodlingsområden i södra Sverige. På båda hållen hade allt frö grott — fröet hade före sådden jaroviserats, d. v. s. vattenbe-

handlats och kylts under viss tid — men på odlingarna i skogsbygden hade den fortsatta utvecklingen starkt försenats framförallt beroende på bristande ogräsbekämpning. I betområdena däremot, där odlingarnas skötsel varit bättre, hade resultatet i allmänhet blivit utmärkt. I samband med odlingsförsöken hade prov anställts med djupregleringsanordningar för maskinsådd och med maskiner för fröskörd och rotskörd. Försök med maskiner för utplantering av i drivbänk uppdragna småplantor och med ogräsbekämpning genom besprutning hade vidare påbörjats.

I anslutning härtill anförde kommissionen, att 1944 års försök i enlighet med den av Kungl. Maj:t godkända planen huvudsakligen varit av odlings-teknisk art, och att på detta område vissa bestämda resultat uppnåtts. Hithörande frågor kunde emellertid ännu icke anses tillfredsställande utredda, och ytterligare odlingsförsök vore därför angelägna. I fråga om förädlings-verksamheten hade arbetet allenast hunnit påbörjas, och även på detta område vore därför fortsatta arbeten önskvärda. I samarbete mellan representer för kommissionen och Sveriges utsädesförening hade utarbetats ett för tiden september 1944—augusti 1945 avseende arbetsprogram för den verksamhet, som sålunda i fortsättningen syntes böra bedrivas. Kostnaderna för genomförandet av detta program hade beräknats till 60 000 kronor.

Med anledning av kommissionens skrivelse ställde Kungl. Maj:t genom beslut den 25 augusti 1944 till kommissionens förfogande från anslaget till Vissa utredningar och undersökningar ett belopp av 30 000 kronor.

I skrivelse den 13 september 1944 framlade industrikommissionen en plan för odling av koksagys i större skala. Enligt planen skulle med användande av omkring 3 500 kg koksagysfrö en areal av omkring 1 350 hektar besås. Utbytet härav beräknades komma att uppgå till cirka 100 ton koksagysgummi, varjämte skulle erhållas en kvantitet av 5 000—8 000 kg frö. Kostnaden för en odling av denna omfattning uppskattades till omkring 3 500 000 kronor, däri inräknade kostnaderna för utvinning av gummit ur rotmaterialet. Planen förutsatte, att angivna frömängd kunde importeras från utlandet.

Då sedermera verkställda undersökningar rörande möjligheterna att från utlandet erhålla den förutnämnda frökvantiteten av 3 500 kg visade, att någon dylik import icke vore att räkna med, framlade industrikommissionen i skrivelse den 11 oktober 1944 en ny plan för genomförande av den tidigare föreslagna odlingsverksamheten. Enligt den nya planen skulle den erforderliga frökvantiteten kunna nedbringas till 350 kg frö genom sådd av fröna i drivbänkar, varefter de i dessa uppdragna småplantorna skulle utplanteras å fälten. Denna plan förutsatte emellertid på grund av den stora kvantitet småplantor, varom här vore fråga, tillgång till särskilda planteringsmaskiner. Kommissionen upplyste, att arbeten med konstruktion av för ändamålet lämpliga maskiner påginge. Kostnaderna för genomförande av denna plan beräknade kommissionen till 4 217 500 kronor.

Då det visade sig föga troligt att från utlandet erhålla även en till 350 kg begränsad kvantitet frö har industrikommissionen slutligen i en den 2 december 1944 dagtecknad promemoria föreslagit, att odlingarna under år 1945 inskränktes till att omfatta de arealer, som kunde ifrågakomma med användande av inom landet befintligt frö. Denna kvantitet uppgår till omkring 35 kg. I promemorian förutsattes en uppdragnings av småplantor i drivbänkar. Med olika utgångspunkter i fråga om bland annat dels antalet småplantor, som beräknas kunna erhållas ur frömaterialet, dels ock antalet per hektar erforderliga plantor har i promemorian framlagts olika alternativ för odlingsverksamheten. Kostnaderna för dessa ha beräknats till respektive 422 000 kronor, 491 000 kronor och 838 000 kronor och de utvunna gummikvantiteterna till respektive 11, 13 och 24 ton.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

På grund av det kritiska läge, vari vårt lands gummiförsörjning sedan lång tid befunnit sig, ha under de senaste två åren odlingsförsök skett med den gummiförande maskrosen *Taraxacum koksagys*. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår ha olika metoder för odling av denna maskrosart prövats. Vissa metoder ha därvid visat sig vara mer eller mindre värdelösa. De frösåddsförsök, som nästlidna sommar skett med vatten- och köldbehandlat frö, ha däremot lämnat resultat, som ingiva vissa förhoppningar för framtiden.

De olika av industrikommissionen framlagda förslagen till odling i större skala av koksagysväxten draga samtliga relativt stora kostnader. Intetdera av förslagen kan emellertid även för det fall, att odlingarna skulle lyckas i den omfattning, som kommissionen förutsatt, lämna ett resultat, som i påtaglig grad skulle få betydelse för lösande av nu rådande svårigheter på gummiförsörjningens område. Härtill komma de ovissa utsikterna att överhuvud erhålla frö från utlandet. På grund härav och då erfarenheterna på området ännu måste anses otillräckliga för igångsättande av odlingar i större skala anser jag mig icke böra för närvarande biträda kommissionens förslag härom.

Då det icke synes mig uteslutet, att på längre sikt odling av gummiförande maskrosor kan få betydelse för vårt lands beredskap, bör emellertid klarhet bringas i de grundläggande förutsättningarna för framtida odling av koksagysväxten. Jag anser det därför vara av vikt, att det av Sveriges utsädesförening i Svalöv vetenskapligt bedrivna arbetet med odlingsförsök och förädlingsverksamhet fullföljes. Genom odlingsförsöken bör sålunda erfarenhet kunna vinnas rörande bland annat klimatets, jordmånens och sånings sättets inverkan på odlingsresultatet. Vidare kan man få utrett en del odlings tekniska frågor, såsom rörande lämpligaste såningstid, gödsling samt rad- och plantavstånd. Det för närvarande pågående förädlingsarbetet tar sikte på att verkställa urval i det nu växande befintliga materialet av koksagys med hänsyn till bland annat rötternas storlek och form samt deras kautschukhalt. Kostnaderna för dessa arbeten under tiden september 1944—augusti 1945 ha beräknats till 60 000 kronor. Av detta belopp har Kungl. Maj:t ställt hälften till förfogande genom anvisande av medel från det under elfte huvudtiteln anvisade anslaget till Vissa utredningar och undersökningar. Det för arbetenas fullföljande återstående beloppet å 30 000 kronor synes böra anvisas på tilläggsstat till riksstaten för innevarande budgetår.

Såsom förut nämnts finnas inom landet 35 kg koksagysfrö. Av denna kvantitet behöver utsädesföreningen för sin verksamhet endast en obetydlig het. I likhet med industrikommissionen anser jag, att den återstående kvantiteten bör användas för odlingar under nästkommande sommar. Härigenom vinnes en ökad erfarenhet av odlingsbetingelserna för koksagys i vårt land, varjämte ett antal odlare få tillfälle att lära sig den för koksagysväxten speciella odlingstekniken. Industrikommissionen har i syfte att erhålla största möjliga odlingsareal förutsatt, att frösådd först skall ske i drivbänkar och att de däri uppdragna småplantorna sedermera skola utplanteras. För att denna odlingsmetod skall kunna tillämpas, erfordras tillgång till särskilda för ändamålet konstruerade planteringsmaskiner. På grund av det stora antal plantor, varom här är fråga, kan nämligen av såväl ekonomiska som praktiska skäl en plantering för hand knappast ifrågakomma. Arbetet med konstruktion av dylika planteringsmaskiner pågår för närvarande. Men även med tillgång till dylika maskiner måste man räkna med avsevärda kostnader för odlingen. Enligt industrikommissionens beräkning skulle kostnaderna för odling med användande av den tillgängliga kvantiteten av 35

kg frö uppgå till lägst 422 000 kronor och högst 838 000 kronor beroende på vilket av tre odlingsalternativ som valdes. För min del finner jag kostnader av denna storleksordning alltför stora för en odlingsverksamhet, som i allt väsentligt får anses såsom försöksverksamhet. En ytterligare anledning till tvekan i fråga om kommissionens förslag finner jag i den omständigheten, att man ännu icke praktiskt kunnat pröva de för odlingarna nödvändiga planteringsmaskinerna. På grund av dessa skäl anser jag, att odlingarna nästa sommar böra ske medelst användande av den betydligt billigare och enklare frösåddsmetoden.

Enligt upplysningar, inhämtade från industrikommissionen, räcka 35 kg frö till besåning av omkring 15 hektar. Den beräknade rotskörden uppgår till 60 ton och den därav utvunna kautschukkvantiteten till omkring 1,2 ton. Därjämte skulle vid gummiextraktionen erhållas omkring 4 200 liter 100-procentig sprit. Kostnaderna för en odling av här ifrågasatt slag har kommissionen uppskattat till 37 400 kronor enligt följande uppställning.

Ersättning till odlare à 50 kr/dt rötter	kronor 30 000
Service	» 6 000
Extraktionskostnad för kautschuk	» 1 200
Diverse och oförutsett	» 2 600
	kronor 39 800
Avgår inkomst för sprit à 4 kr/dt rötter	» 2 400
	Nettoutgift kronor 37 400

Kostnaden per kg gummi skulle enligt dessa beräkningar uppgå till omkring 31 kronor.

Industrikommissionens kostnadsberäkningar giva mig icke anledning till erinran. Jämväl detta belopp å 37 400 kronor bör anvisas å tilläggsstat.

Enligt vad utsädesföreningen upplyst i ärendet ha av föreningen gjorda försök pekat på att den säkraste metoden för odling av koksagys synes vara plantering av i drivbänkar uppdraget material. Denna metod förutsätter emellertid såsom förut nämnts tillgång på lämpliga planteringsmaskiner. Jag anser det därför vara av intresse, att de påbörjade arbetena med att åstadkomma en lämplig planteringsmaskin fullföljas och att tillfälle beredes att under nästkommande sommar praktiskt pröva en dylik maskin. Enligt vad jag inhämtat av industrikommissionen kunna kostnaderna för konstruktion och framställning av provexemplar av maskinen samt för de praktiska försöken beräknas uppgå till omkring 40 000 kronor. Jag förordar, att detta belopp äskas av riksdagen. Det bör i detta sammanhang framhållas, att en planteringsmaskin av här avsett slag kan tänkas få betydelse för odlingar, som äro likartade med koksagysodlingen, t. ex. betodlingen. Därest denna kunde ske genom plantsättning i stället för såsom för närvarande genom sådd skulle det arbetskrävande gallringsarbetet i stort sett bortfalla.

I enlighet med vad jag sålunda förordat skulle det för här ifrågavarande ändamål erforderliga beloppet uppgå till i avrundat tal sammanlagt (30 000 + 37 400 + 40 000 =) 107 500 kronor.

Utskottet. Utskottet har funnit det befogat att begränsa ifrågavarande odling av gummi-
förande växter på sätt departementschefen förordat. Då Kungl. Maj:ts före-
varande förslag icke givit utskottet anledning till erinran, hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Odling av gummi-
förande växter* å till-
läggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 anvisa ett
reservationsanslag av 107 500 kronor.

2:o) **Vissa utredningar och undersökningar.** I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (punkt 2, s. 83), vilket avser en förstärkning av det för innevarande budgetår till förevarande ändamål anvisade reservationsanslaget av 75 000 kronor, hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Vissa utredningar och undersökningar* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av 30 000 kronor.

Kapitalbudgeten.

Fonden för förslag till statsverket.

3:o) **Uppförande och drift av fabriksanläggningar för tillverkning av syntetiskt gummi.** Kungl. Maj:t har (bilaga 19, punkt 1, s. 131—133 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 4 januari 1945) föreslagit riksdagen att till Uppförande och drift av fabriksanläggningar för tillverkning av syntetiskt gummi å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor.

Till uppförande och drift av två gummifabriker för syntetiskt gummi i Ljungaverk och Stockvik ha anvisats tillhoppa 9 900 000 kronor.

Ljungaverksfabriken blev färdig att tagas i bruk på försommaren 1944, och vid midsommartiden framkom det första vid fabriken tillverkade syntetiska gummit. Försökstillverkning pågick därefter till den 5 oktober 1944, då en explosionsolycka inträffade vid anläggningen och förorsakade driftstopp. Sammanlagt tillverkades under sagda period något över 15 ton neoprengummi. Explosionen har nödvändiggjort tämligen omfattande reparationer och omändringar vid fabriken, vilka arbeten förutsättas vara avslutade i början av februari 1945, då driften således beräknas kunna återupptagas.

Fabriken i Stockvik är under byggnad. Arbetet här är — liksom även fallet var med Ljungaverksfabriken — något försenat och beräknas vara avslutat i mars—april 1945.

I skrivelse den 30 december 1944 har *statens industrikommission* meddelat, att av de medel, som anvisats för de båda fabriksanläggningarna i Ljungaverk och Stockvik, hittills förbrukats ett belopp av omkring 7 500 000 kronor. Detta innebure i själva verket, att kostnaderna icke kunnat hållas på den nivå, som från början beräknats, utan att överskridanden ägt rum. Anledning härtill vore delvis att söka i den vid Ljungaverk timade explosionsolyckan och därav föranledda reparationer och omändringsarbeten, men även andra omständigheter hade bidragit till kostnadsökningen. Industrikom-

missionen beräknade preliminärt ett behov av ytterligare 2 000 000 kronor såsom tilläggsanslag.

Departementschefen har tillstyrkt bifall till kommissionens framställning.

Utskottet. Med tillstyrkande av bifall till Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Uppförande och drift av fabriksanläggningar för tillverkning av syntetiskt gummi* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor.

Stockholm den 2 februari 1945.

På statsutskottets vägnar:

ALGOT TÖRNKVIST.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Oscar Olsson, Pauli, Lindström, Gränebo, Sven Larsson, Bäcklund, Bernhard Nilsson, Karl Andersson, Ekströmer, Gunnar Andersson, Albertsson* och *Ivar Persson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Skoglund i Doverstorp, Eriksson i Stockholm, Svensson i Grönvik, Ward, Danielsson, Pettersson i Dahl, Bergström, Hall, Wallentheim*, fru *Alvén* och herr *Birke*.
